מְשׁוּם דְּהָוֵי דִּירָה שֶׁתַּשְׁמִישֶׁיהָ לָאֲוִיר – שעשויה רק לשמור את השדות שסביבה ולא לדור בה (רש"י), שבעל כורחו הוא דר שם (רש"י עירובין טו, א ד"ה משום). ויש מפרשים, שאינה עשויה לדור בה בקביעות (רא"ה; ריטב"א). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שסב, א).

שָׁבַת בְּתֵל שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְכוּ'. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שצו, ב).

מִשְׁנָה. שְׁלוּחֵי מִצְוָה פְּטוּרִין מִן הַסּוּכָּה. כגון הולך ללמוד תורה ולהקביל פני רבו ולפדות שבויים (רש"י), ואף שהקבלת פני רבו היא מצוה מדרבנן, מכל מקום נחשב כמצוה מהתורה שמחמתה פטור מסוכה, כיון שנלמדת (לקמן כז, ב) מהפסוק (מלכים ב ד, כג) 'מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת' (עמק סוכות), ויש שביאר, שאף שהקבלת פני רבו אינה חובה מהתורה, מכל מקום כשמקביל פני רבו מקיים מצות כבוד רבו של 'והדרת פני זקן' (עמק ברכה סוכה, טו), ויש שהסתפקו האם העוסק במצוה מדרבנן פטור ממצוה דאורייתא, ובהולך לקבל פני רבו יש גם מצות תלמוד תורה (ערוך לנר; קובץ שיעורים ב, לב).

דין העוסק במצוה שפטור ממצוה אחרת הוא דין בכל המצוות ולא היה צריך התנא להשמיענו דין זה בסוכה וכתבו בדרך לא זו אף זו קתני, שלא רק העוסק במצוה, אלא אף חולים ומשמשיהם פטורים מחמת 'תשבו כעין תדורו', או שהתחדש בסוכה שאף שהאכילה חוץ לסוכה היא ביטול עשה בקום ועשה, נאמר פטור של 'עוסק במצוה', בשונה משאר עוסק במצוה שאינו מקיים את המצוה האחרת בשב ואל תעשה (פני יהושע, וראה שם ביאור נוסף). ויש שחלקו, שאף בסוכה המצוה היא אכילה בסוכה, ואם אוכל חוץ לסוכה נחשב למבטל בשב ואל תעשה ולא כביטול בקום ועשה (רעק"א; עמק סוכות). ■ להלכה, עוסק במצוה פטור אף ממצוות שחייב עליהם בקום ועשה (שעה"צ תרמ, מח, בשם הביכורי יעקב).

פְּטוּרִין מִן הַסּוּכָּה. אף בשעת חניתם (רש"י), משום שטרודים ודואגים במחשבת המצוה ובתיקוניה (רש"י להלן כו, א ד"ה הולכים), ויש שביאר, שכיון שהמנוחה עוזרת להם לקיים את המצוה, נחשבת חנייתם לעוסקים במצוה ולכן פטורים (מרדכי רמז תשמ, בשם ראבי"ה).

ואינם פטורים אלא באופן שקיום המצוה השניה יפריע בקיום המצוה הראשונה, ובשלוחי מצוה מדובר באופן שאם יהיו טרודים במצות סוכה יפריע להם בקיום המצוה שעסוקים בה (תוס'; ריטב"א), ויש שכתבו, שכל העוסק במצוה פטור ממצוה אף אם יכול לעסוק במצוה אחרת, ולכן פטורים אף בשעת חניתם, ואינו דומה למקיים מצוה כגון הלובש ציצית או תפילין שאינו פטור משאר מצוות לפי שאינו 'עוסק' וטורח במצוה אלא מקיימה בלבד (ר"ן; מגיד משנה סוכה ו, ד, בדעת הרמב"ם; אור זרוע סוכה רצט), שכל העוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו התורה לעסוק ולטרוח בעשיית מצוות אחרות אף על פי שיכול לקיים שניהם, אולם אם יכול לקיים את המצוה השניה בלא טורח, צריך לקיים (ר"ן). ■ להלכה, העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אף אם יכול לקיים שניהם, אולם אם אין לו טורח כלל, צריך לקיים שניהם [כדעת הר"ן והמגיד משנה] (רמ"א או"ח לח, ח, ומשנ"ב שם כח-כט).

גְּמָרָא. מְנָא הָנֵי מִילֵּי, שעוסק במצוה פטור מן המצוה, ומחמת שפטור אסור לו לעזוב מצוה שעוסק בה כעת ולעשות מצוה אחרת אף שהיא מצוה גדולה ממנה, וכן שמותר להתחיל במצוה אף שיודע שתיכף יגיע זמן מצוה קבועה ותדחה מחמת עיסוקו במצוה, אבל אין צריך מקור שאין להעדיף מצוה על חברתה ולעזוב מצוה שעוסק בה, שזה פשיטא (ריטב"א, לדעתו שאם יכול לקיים שניהם אינו פטור), ויש שכתב, שהגמ' מביאה מקור לכך שאף שיכול לקיים שניהם, פטור ממצוה אחרת (אור זרוע סוכה רצט).

כּוֹנֵס אֶת הַבְּתוּלָה טָרִיד כּוֹנֵס אַלְמָנָה לֹא טָרִיד, מסקנת הגמ' שצריך גם עוסק במצוה וגם טירדה בכדי להיפטר ממצוות אחרות, ולכן כונס אלמנה אף שעוסק במצות הנישואין, כיון שאינו טרוד אינו פטור משאר מצוות (רשב"א ברכות יא, א, בשם רב האי גאון), ויש שכתבו, שמסקנת הגמ' שההולך לכנוס בין בתולה ובין אלמנה פטור לפי שעוסק במצוה, והחילוק בין כונס בתולה לכונס אלמנה הוא לאחר שכנסה, שהכונס את הבתולה פטור לפי שטרוד במחשבת בעילה גם לאחר שכנס, והכונס את האלמנה חייב בשאר מצוות לפי שאינו טרוד לאחר שכנס (מאירי; רשב"א ברכות שם).

אֶלָּא מֵעַתָּה טָבְעָה סְפִינָתוֹ בַּיָּם דְּטָרִיד וְכוּ' אָמַר רַב אָבֵל חַיָּיב בְּכָל הַמִּצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה חוּץ מִן הַתְּפִילִּין, הקשה מטירדה של טביעת ספינתו והביא ראיה מאבל שפטור על אף טירדתו רק מתפילין, ולא הקשה על אבל שיהיה פטור אף מכל המצוות מפני טירדתו, משום שבאבל יש גם טירדה וגם מצוה להתאבל, ויש יותר סברא לפטור ממקום שיש רק טירדה, ולכך הקשה מטירדה של טבעה ספינתו ששם יש טרדה בלבד שיהיה פטור (ערוך לנר). וראה פני יהושע (ברכות יא, א) ביאור נוסף.

מֵהֶתֵם נָפְקָא דְּתַנְיָא וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְכוּ', שמתוך שהקשו למשה באותו יום מדוע לא נוכל לקיים גם קרבן פסח שהרי בערב נהיה טהורים, משמע שהיה פשוט להם שאם הם לא היו יכולים לקיים שניהם היו פטורים, ולא היו מקשים למשה כלל (ריטב"א, לדעתו שהפטור הוא רק באופן שאינו יכול לקיים את שני המצוות ראה ביארנו לעיל ד"ה פטורין), ויש שכתב, שהראיה היא מתשובת משה שאמר (במדבר ט, י) 'איש איש כי יהיה טמא לנפש' שמותר לאדם להיטמא אף ביום י"ד בניסן אפילו שלא יוכל להקריב קרבן פסח, ומוכח שהעוסק במצוה פטור מהמצוה (ריטב"א בשם תוס'), וראה בדברינו להלן (ע"ב ד"ה ומדברי).

אוֹתָם אֲנָשִׁים מִי הָיוּ, אף שבני ישראל מנו שישים ריבוא ואי אפשר שלא יהיו בהם הרבה טמאי מתים, הקשתה הגמ' מי היו, לפי שמדובר שבערב פסח היה יום השביעי לטומאתם, וטענו למשה מדוע שלא יוכלו לשחוט עלינו את הפסח הרי נוכל לטבול ובערב נהיה טהורים, ומשה רבינו השיב להם שאין שוחטין על מחוסר טבילה, ובאו לשאול כאשר נודע להם שלא ישחטו עליהם, וכשנודע להם שאם יטבלו יוכלו לשחוט עליהם כבר עבר זמן השחיטה, ולפי שבאו בטענה גדולה ודברי חכמה שאלו מי היו (ריטב"א), ויש שכתב, שאכן בין מנין שמנו את ישראל למחרת יום הכיפורים לבין מנין השני שמנו בר"ח אייר, לא מתו מבני ישראל, ולכך שואלת הגמ' מי היו אותם הטמאים, ומבארת שהיו מישאל ואלצפן שנטמאו לנדב ואביהוא שמפורש מיתתם בכתוב או שהיו נושאי ארונו של יוסף, או שרק לבני ישראל נעשה נס שלא מתו, אבל היו מתי מצוה מהגֵרים והערב רב שלא נעשה להם הנס ומתו (צל"ח, ע"פ רש"י שמות ל, טז, ששני המנינים היו בשנה אחת). ויש שביארו, שהברייתא מבארת את הפסוק שאמר 'אשר היו טמאים' ולא אמר ויהי אנשים טמאים, שמשמע שהיו אנשים חשובים או ידועים (פני יהושע; בניהו, וראה שם ביאור נוסף, וכע"ז במרומי שדה להלן ע"ב).